

Nejsta
narodi
a zem
Kronik
údaje
histori
zkušet
ne vž
prvop
jež vy
tak zfo
ideje,
uplati

KOSMOVA KRONIKA ČESKÁ

PASEKA
PRAHA - LITOMYŠL
2005

Je to vlastně jakási politická sociologie, dědičné zatížení českých vzdělanců. Podle Kosmy nespojovalo český národ jenom vědomí, že pochází od společného předka (to si představoval vždy a všude každý primitivní kmen), ale to, že uzavřel s knížecím rodem jakousi „společenskou smlouvu“. Čechové byli tedy nejenom kmenem, ale společenstvím lidí, kteří jsou poddanými knížete a jsou s ním spojeni pouty poslušnosti a věrnosti, k níž se zavázali již v dávnověku, když si zvolili předka dynastie za panovníka. Nespojuje je „krev“, ale politika. Říman, třeba Cicero, by řekl, že jsou „populus“ – politicky aktivní občané. Kosmovi se tak podařilo vyjádřit přesvědčivě a srozumitelně skutečnost, která v jeho době byla již zřejmá, že totiž existuje národ, který je jasnou politickou jednotkou, vymezenou vztahem ke knížeti. A protože kníže ztělesňoval stát, znamenalo to, že jde o „státní“, politicky vymezený národ. Čechem nebyl ani tak ten, kdo mluvil česky (čeština té doby se ostatně lišila třeba od polštiny ještě méně než dnes od slovenštiny), ale ten, kdo je poddaným, či ještě spíše „věrným“ knížete.

Velká většina obyvatel země byla pouhými poddanými knížete, politicky aktivním národem byli především velmoži a příslušníci církve. Oni byli „předáky“ a „hlavami“ země české, jejím „štítem“. O nich říká Kosmas ústy slepého Jaromíra: „A tebe, synu, napomínám a opět to v mysl ti vštěpovati budu, abys tyto zde ctil jako otce, ony miloval jako bratry a ve všech potřebách aby sis je bral za rádce. Těmto poruč hrady a lid ke správě, neboť jimi země česká stojí a stála a státi bude navěky.“ Ne tedy knížaty „stojí země česká“, ale svým národem, i když fakticky omezeným na jeho mocenskou špičku. Byl to Kosmas, jeho druhové a jejich následovníci v dalších stoletích středověku, kteří dali tomuto národu pevnou představu o tom, čím je a čím by měl být, představu, která přispěla k neobyčejné a v Evropě výjimečné stabilitě českého středověkého státu a která působila i mnohem déle, i v době, kdy se český národ v 19. století začal obrozovat na nových základech.

Dušan Třeštík

Počíná se úvod k proboštu Šebířovi

Panu Šebířovi, proboštu kostela mělnického, nadanému jak vědeckým vzděláním, tak i duševní schopností, Kosmas, kostela pražského jenom podle jména děkan, po běhu tohoto života přejde odměny v království nebeském. S jakou oddaností své myslí a láskou se podřizují Vašemu otcovství, ani nedovedu – Bůh mi svědkem – vysloviti; vždyť veliká láska není ta, kterou pochopí lidský rozum. Pravá láska totiž nemůže míti nic vlastního, nic tajného nebo skrytého, čeho by nezjevila tomu, koho upřímným citem miluje. Kdyby té lásky u mne nebylo, nijak bych se neosmělil muži tak váženému věnovati tyto stařecké bláhovosti. Hledaje totiž hledal jsem, co bych vám věnoval příjemného, co zábavného, ale nenalezl jsem nic, co by bylo tak směšné jako mé dílko. S chutí-li se zasmějeme, když uvidíme, že si někdo urazil o kámen nohu svou, kolik uvidíte v tomto díle mých úrazů, kolik prohřešků proti slovesnému umění! Chcete-li se zasmáti nad každým z nich, můžete až přes míru užítí této člověku vrozené vlastnosti. Buďte zdrav! Ale ať se Vám samotnému tyto stařecké hříčky líbí či nelíbí, prosím, aby je třetí oko nespátrilo.

Druhá předmluva k následujícímu dílu, psaná mistru Gervasiovi

Gervasiovi arciknězi, napojenému plně všelikým vzděláním v svobodných uměních a pomazanému moudrostí všestranného vědění, Kosmas, nehodný slouti tak, jak slově, sluha sloužících Bohu a svatému Václavu, s darem povinné modlitby a se znamením vzájemné lásky. Až dostaneš tento lístek, věz, že jsem Ti poslal českou kroniku. Ač není žádným půvabem slovesného umění uhlazena, nýbrž prostě a jakous takous latinou sepsána, rozhodl jsem se dáti ji přezkoušeti Tvé obzvláštní rozumnosti, aby byla podle Tvého důvtipného soudu buď vůbec zavržena, že by ji nikdo nečetl, buď, uznáš-li ji za vhodnou ke čtení, aby byla brusem Tvého zkoušení dříve bezvadně vybrušena, anebo spíše, oč ještě více prosím, znova od Tebe lepší latinou vypracována. Neboť o této své práci uznávám, že stojí jenom za to, aby sis ji buď Ty, jemuž Bůh udělil moudrost, anebo jiní dovednější – jako to učinil Vergilius s vyvrácením Tróje a Statius s příběhy Aiakovce – podobně vzali za látku, na níž by též ukázali potomkům své umění i zvelebili památku svého jména na věky.

A tak jsem počal své vypravování od prvních obyvatelů země české a jen něco málo, co jsem poznal z bájného podání starců, vykládám, ne z touhy po lidské chvále, nýbrž aby pověsti neupadly vůbec v zapomenutí, podle toho, jak umím a vím, lásce všech dobrých lidí. Neboť dobrým a zkušeným vždy se toužím líbiti, ale lidem nevědomým a mrzutým nebojím se nelíbiti. Vímt, že se vyskytne několik žárlivců a že se zalknou pošklebným smíchem, až uvidí složení této práce; takoví lidé umějí toliko jiným ubíratí, ale sami ze sebe nic dobrého neumějí přidati. O takových praví prorok: „Moudří jsou, aby činili zlé, ale dobře činiti neumějí.“ Ti totiž jen na to rysíma očima hledí a do svého

srdce jako do diamantu pro paměť vstíjí to, co bylo řečeno nevhodné, nebo kde má mysl podřimujíc pochybila. Jaký div?

...někdy si podřímne výtečný Homér.

Mne ani jejich závistné utrhačství neděsí, ani ironické jejich pochlebování mně nelahodí; kdož chtí, ať čtou, a kdo nechťí, ať to odhodí. Ty však, drahý bratře, miluješ-li mne jako svého přítele a pohne-li Tebou má prosba, opásej bedra své mysli a vezmi do ruky škrabátko, křidu a pero, abys to, čeho je příliš mnoho, vyškral, a co schází, přidal; co je nevhodně pověděno, změň ve vhodné, aby tak mou neumělost zmírnila Tvá vtipnost. Neboť se neostýchám toho, aby mě opravoval přítel, ba velmi toužebně si přeji, aby mě zdokonalovali také nepřatelé.

Tato první kniha obsahuje děje české, pokud jsem se mohl o nich dověděti pořadem až do času Břetislava I., syna knížete Oldřicha. Léta od narození Páně jsem počal počítati až od časů Bořivoje, prvního knížete křesťanského, proto, že na počátku této knihy ani jsem si nechtěl něco vymýšleti, ani jsem nemohl najíti kroniku, z které bych se mohl dověděti, kdy nebo za kterých časů se stalo, co nyní budeš čísti v následujících kapitolách. Buď zdrav a podle Tvého pokynu buď se přichystám psáti zbytek, nebo se zde zastavím a mez vytknu svému podniku nejapnému.

Živ buď a zdrav, mým přáním se nevzpírej, nýbrž je vyplň.

A byla tato kronika sepsána, když panoval Jindřich IV., císař římský, svatou církev Boží řídil papež Kalixt, za časů knížete českého Vladislava a za biskupa pražského Heřmana, jak se podává z toho, co následuje, všem, kdož chtí to věděti, kterého roku se co stalo nebo za kterých indikcí.

Počíná se první kniha kroniky české,

již složil Kosmas, děkan pražského kostela

I.

Po vylití potopy a po změtení lidí, kteří se zlým úmyslem stavěli věž, pokolení lidské, skládající se tehdaž asi z dvaasedmdesáti mužů, bylo za takovou nedovolenou a nerozvážnou opovážlivost rozptýleno božskou mstou v tolik různých jazykových rodů, kolik bylo hlav mužských. A jak víme z dějepisného podání, každý z nich se toulal a prchal, a jsouce daleko široko rozptýleni, bloudivili po rozličných krajinách světa, a ač jich den ode dne ubývalo na těle, přibývalo jich mnohonásobně z pokolení do pokolení. A tak se lidstvo na Boží, vše řídící pokyn rozšířilo po okrsku zemském tolik, že po mnoha stoletích konečně přišlo i do těchto končin Germanie. Celá totiž ona země, ležící pod severní točnou až k řece Tanais a na západ, ač se v ní jednotlivé krajiny nazývají vlastními jmény, přece úhrnným názvem sluje Germanie. O tom jsme se zmínili proto, abychom lépe mohli provést úkol, jež jsme si vytkli. Zatím však, než přijdeme k počátku vypravování dějin, pokusíme se stručně vylíčiti polohu naší země české a odkud dostala jméno.

II.

Podle učení geometrů se dělí povrch zemský na dvě polovice, z nichž jednu zaujímá pod svým jménem Asie, druhou Evropa s Afrikou. V Evropě leží Germanie a v jejích končinách směrem k severní straně daleko široko se rozkládá kraj, kolem dokola obklíčený horami, jež se podivuhodným způsobem táhnou po ob-

vodu celé země, že se na pohled zdá, jako by jedno souvislé pohorí celou tu zemi obklopovalo a chránilo. Povrch této země tenkrát zaujímaly širé lesní pustiny bez lidského obyvatele, zněly však hlasně bzukotem rojů včel a zpěvem rozličného ptactva. Zvěře bylo ve hvozdech bez počtu jako písku v moři nebo jako hvězd na nebi a nikým neplašena tékala cestou necestou; houfům dobytka sotva stačila země. Se stády soumarů sotva se mohlo měřiti i množství kobylek, co jich v létě po polích skáče. Vody tam byly čistounké a k lidskému užívání zdravé, rovněž i ryby chutné a výživné. Je to divná věc a lze z ní uvážiti, jak vysoko se vypíná tato země: nevtéká do ní žádná cizí řeka, nýbrž všechny toky malé i velké, pojaty arci do větší řeky, jež slove Labe, tekou až do Severního moře. A poněvadž tato země za těch časů ležela nedotčená rádlím a do té doby ještě do ní nevešel člověk, který by se jí dotekl, uznávám za vhodnější o její úrodnosti či neúrodnosti pomlčeti, než říci něco nezaručeného. Když do těch pustin vstoupil člověk, ať to byl kdokoli – neznámo s kolika lidmi – hledaje příhodných míst k lidským příbytkům, přehlédl bystrým zrakem hory a doly, pláně a stráně, a tuším kolem hory Řípu mezi dvěma řekami, Ohří a Vltavou, prvá zařídil sídla, prvá založil obydlí a radostně na zemi postavil bůžky, jež s sebou na ramenou přinesl. Tehdy starosta, jehož ostatní jako pána provázeli, mezi jiným takto promluvil k své družině: „Druhové, kteří jste nejednou snášeli se mnou těžké trudy cesty po neschůdných lesích, zastavte se a obětujte oběť příjemnou svým bůžkům, jejichž zázračnou pomocí jste konečně přišli do této vlasti, kdysi osudem vám předurčené. To jest ona, to jest ona země, kterou jsem vám – jak se pamatuji – častokrát sliboval, země nikomu nepoddaná, zvěře a ptactva plná, sladkým medem a mlékem vlhnuocí, a jak sami pozorujete, podnebím k obývání příjemná. Vody jsou všude hojné a nad obyčej rybnaté. Zde se vám nebude ničeho nedostávat, protože nikdo vám nebude škoditi. Ale když takový, tak krásný a tak veliký kraj jest ve vašich rukou, rozvažte, jaké by bylo vhodné jméno pro tu zemi.“ Ti hned, jako z božského vnuknutí, zvolali: „Poněvadž ty, otče, sloveš Čech, kde najdeme lepší nebo vhodnější jméno, než aby i země slula Čechy?“

Tehdy starosta, jsa dojat touto předpovědí svých druhů, jal se z radosti líbati zemi, maje radost, že se má nazývati jeho jménem, pak vstal a obojí dlaň zdvihaje k nebeským hvězdám, takto počal mluvit: „Vítej mi, země zaslíbená, tisícerymi tužbami od nás vyhledávaná, kdysi v čas potopy lidu zbavená, nyní jako na památku lidstva nás zachovej bez pohromy a rozmnožuj naše potomstvo od pokolení do pokolení.“

III.

Upadl by však v hrubou nelibost, kdo by se pokusil našim nynějším lidem, libujícím si v pravém opaku, podrobně líčiti, jakých byli mravů, jak poctivých, jak byli prostí a kupodivu ušlechtilí tehdejší lidé, jak byli mezi sebou věrní a jeden k druhému milosrdný, jak byli též mírní, střídmi a zdrženliví. Proto se o tom nezmiňujeme a chceme jen něco málo, ale pravdivého pověděti o tom, jaký byl onen první věk. Byl přešťastný, spokojený se skromnými výdaji a nenadýmající se hrdou pýchou. Darů Cereřiných a Bakchových neznali, protože jich ani nebylo. K pozdním obědům požívali žaludů nebo zvěřiny. Nezkalené prameny poskytovaly zdravého nápoje. Jako sluneční záře nebo voda, tak i luhy a háje, ano i manželství jim byla obecná. Neboť po způsobu dobytka každou noc nové sňatky uzavírali a s východem jitřenky přetrhávali svazek tří Grácií a železná pouta lásky. Kde koho zastihla noc, tam si lehl do trávy a v stínu košatého stromu spal sladkým spánkem. Neznali užitku vlny nebo lnu ani oděvu, v zimě užívali za šat koží z divoké zvěře nebo ovčích. Také nikdo neznal slovo „mé“, nýbrž po mnišském způsobu, vše, co měli, za „naše“ ústy, srdcem i skutkem prohlašovali. U chlívů nebylo závor ani nezavírali dveře před nuzným chodcem, poněvadž nebylo ani zlodějů, ani loupežníků, ani nuzných. Žádný zločin nebyl u nich těžší než krádež a loupež. Žádných zbraní neznali, měli toliko šípy, a ty jen na střílení zvěře.

Nač o tom více? Ach, žel! Prospěšné se obrátilo v opak, obecné se změnilo ve vlastní; bezpečné chudobě, kdysi příjemné, se vyhýbali jako zablácenému kolu a prchali před ní, poněvadž ve

všech plála touha po jmění, prudší než ohně v Etně. Když tyto a jim podobné neřesti bujely den ode dne hůř a hůře, křivdu, kterou dříve nikdo páchatí neuměl, jeden od druhého trpělivě zakoušel a neměl ani soudce, ani knížete, kterému by si požaloval. Potom, kdo byl považován v svém kmeni nebo pokolení za osobu pro své mravy lepší nebo pro své bohatství za váženější, k tomu se scházeli z dobré vůle, bez biřice, bez pečeti, a rokovali o svých rozepřích a křivdách, které kdo utrpěl, bez újmy svobody.

Mezi nimi povstal jeden muž, jménem Krok; podle jeho jména je znám hrad, již stromovím zarostlý, v lese u vsi Zbečna. Byl to muž za svého věku naprosto dokonalý, bohatý statky pozemskými a v svých úsudcích rozvážný a důmyslný. K němu se sbíhali, jako včely k úlům, lidé nejen z vlastního jeho rodu, nýbrž i z celé země všichni, aby je rozsuzoval. Tento znamenitý muž neměl mužské potomky, zplodil však tři dcery, jimž příroda udělila nemenší poklady moudrosti, nežli jaké dává mužům.

IV.

Z nich nejstarší se jmenovala Kazi, jež Medei z Kolchidy nic nezadala v znalosti bylin a věšteb ani Asklepiovi v lékařském umění, poněvadž často způsobila, že Sudičky ustaly od nedokončeného díla, a

přiměla kouzlem i osud, by její vůlí se řídil.

Proto i obyvatelé této země, když se něco zničí a vzdávají se naděje, že by to mohli znovu mít, mají o ní pořekadlo: „To nedove-
de ani Kazi napravit.“

Když byla k vládkyni vzata, jež z Cerery zrozena byla,
obyvatelé země na památku své paní velmi vysoko vztyčili mohyly, kterou jest až podnes viděti nad břehem řeky Mže při cestě, kudy se chodí do končin kraje bechyňského přes horu, jež slově Oseka.

*Ctihodná byla i Tetka, co do věku byla však druhá,
žena to jemného citu, a bez muže svobodně žila.*

Ta vystavěla a svým jménem nazvala hrad Tetín, polohou velmi pevný, na vrcholu strmé skály u řeky Mže. A navedla hloupý

a nerozumný lid, aby se klaněl Oreadám, Dryádám a Amadryádám a ctil je. Zavedla též celou pověrečnou nauku a učila modloslužebným řádům; a tak dosud mnozí vesničané jsou jako pohané: jeden ctí prameny aneb ohně, jiný se klaní hájům, stromům nebo kamenům, jiný oběti vzdává vrchům nebo pahorkům, jiný se modlí k hluchým a němým bůžkům, jež si sám udělal, a prosí je, aby ochraňovali jeho dům i jeho samého.

Třetí, věkem nejmladší, ale moudrostí nejstarší, nazývala se Libuše. Ta vystavěla též hrad tehdy nejmocnější u lesa, jež táhne se ke vsi Zbečnu, a podle svého jména jej nazvala Libušín. Byla mezi ženami přímo jedinečnou ženou, v úvaze prozřetelná, v řeči rázná, tělem cudná, v mravech ušlechtilá, nikomu nezadala v rozhodování při lidu, ke každému byla vlídná, ba spíše líbezná, ženského pohlaví ozdoba a sláva, dávajíc rozkazy prozřetelně, jako by byla mužem. Ale poněvadž nikdo není úplně blažen, žena tak znamenitá i chvályhodná – ach nešťastného osudu lidského! – byla prorokyně. A poněvadž lidu pravdivě předpovídala mnoho budoucích věcí, celý ten kmen sešel se po smrti jejího otce k obecné radě a ustanovil ji sobě za soudce.

Toho času vznikl mezi dvěma obyvateli, kteří vynikali bohatstvím i rodem a byli jaksi správci nad lidem, nemalý spor o mez sousedních polí. I pustili se do takové hádky mezi sebou, že jeden druhému vjel nehty do hustých vousů, a tupíce se hanebně nevybíravými nadávkami a luskáním pod nosem, hřmotně vejdou do dvora, s velikým hlukem předstoupí před svou paní a snažně žádají, aby spornou věc mezi nimi rozhodla po právu a spravedlnosti. Ta si zatím hověla, jak si rozpustile vedou rozmařilé ženy, když nemají muže, kterého by se bály, měkce ležíc na vysoko nastlaných vyšíváných poduškách a o loket se opírajíc jako při porodu. Když pak, jdouc stezkou spravedlnosti a na osobu lidí nehledíc, celou při mezi nimi vzniklou rozsoudila po právu, tu ten, který spor na soudě nevyhrál, přes míru se rozhněvav, potrásl třikrát čtyřikrát hlavou, a podle svého zvyku třikrát holí o zem udeřiv a bradu slinou z plných úst poprskav, zvolá: „Toť křivda mužům nesnesitelná! Žena děravá se obírá mužskými soudy v lstivé mysli! Víme zajisté, že žena, ať stojí, či na

stolci sedí, málo má rozumu; oč ho má ještě méně, když na poduškách leží? Tehdy opravdu se hodí spíše k tomu, aby se poznala s mužem, nežli aby bojovníkům vynášela nálezy. Vždyť je věc jistá, že všechny ženy mají dlouhé vlasy, ale krátký rozum. Lépe by bylo mužům umřít než to trpět. Nás jediné opustila příroda k hanbě všem národům a kmenům, že nemáme správce ani mužskou vládu a že na nás doléhají ženská práva.“

Nato paní svou pohanu tajíc a bolest v srdci ženským studem zastírajíc, usmála se a pravila: „Tak jest, jak díš; žena jsem, jako žena žiji; ale snad proto si myslíte, že málo mám rozumu, že vás nesoudím metlou železnou, a poněvadž žijete bez bázně, právem mne nedbáte. Neboť kde je bázeň, tam je i kázeň. Ale nyní je velmi zapotřebí, abyste měli správce ukrutnějšího, než je žena. Tak také holubi pohrdli kdysi bělavým luňákem, jehož si zvolili za krále, jako vy mnou pohrdáte, a knížetem sobě učinili jestřába, mnohem ukrutnějšího, jenž vymýšleje si viny, jal se zabíjeti vinné i nevinné; a od té doby až podnes požívá holuby jestřáb. Jděte nyní domů, a koho vy si zítra vyvolíte za pána, toho si já vezmu za manžela.“

Mezitím povolala své sestry, jimiž zmítaly podobné vášně; jejich čarodějnickým uměním rovněž jako svým vlastním šálila lid ve všem; bylať Libuše sama, jak jsme se výše zmínili, prorokyní jako Cumská Sibylla, druhá sestra byla kouzelnicí jako Medeia z Kolchidy a třetí čarodějkou jako Kirké Aiaiská. O čem se té noci uradily ony tři Eumenidy anebo co tajného ujednaly, nebylo sice známo, avšak ráno se všem zjevilo nad slunce jasněji, když jejich sestra Libuše označila místo, kde se tajil jejich budoucí kníže, i jeho jméno. Neb kdo by si byl pomyslnil, že si knížete povolají od pluhu? Nebo kdo mohl věděti, kde oře muž, který se měl státí správcem lidu? O čem by však nevědělo věštecké nadšení? Anebo čeho by nedokázalo čarodějné umění? Sibylla dovedla předpověděti národu římskému pořad osudu skoro až do soudného dne, ba – lze-li tomu věřiti – věštila též o Kristu, neboť kterýsi učitel církevní v jednom svém kázání uvádí verše Vergiliovy, o příchodu Páně podle věštby Sibylliny složené. Medeia dovedla bylinami a čáry často z nebeské báně svézti Hyperii-

ona a Berecynthii, dovedla deště, blesky a hromy vylákati z oblaků, dovedla starce krále Ejaka omladiti. Čáry Kirčinými byli proměněni druhové Ulixovi v rozmanitá zvířata a král Picus v datla; ten se podnes jeho jménem po latinsku tak nazývá. Jaký div? Jak znamenité věci provedli v Egyptě svým uměním čarodějnici! Ti svými kouzly učinili tolik divů, kolik prý jich z moci Boží způsobil služebník Boží Mojžíš. O tom však dosti.

V.

Druhého dne, jak bylo nařízeno, bez prodlení svolají sněm a shromáždí lid, sejdou se všichni dohromady a žena, sedíc na vysokém stolci, mluví k hrubým mužům: „Jak jsi politování

nadmíru hoden, ó lide, jenž neumíš svobodně žíti,

svobodu, kterou žádný dobrý muž neztrácí leda s životem, tou vy ne bezděky zhrdáte a nezvyklé porobě dobrovolně poddáváte své šíje. Běda, pozdě budete toho marně litovati, jako litovaly žáby, když vodní had, ježž si učinily králem, počal je usmrcovati. Nebo nevíte-li, jaká jsou knížecí práva,

zkusím jen několik slov vám povědět o této věci.

Předně snadno je knížete dosaditi, ale nesnadno dosazeného sesaditi. Neboť v této chvíli jest ten muž pod vaší mocí, ať ho povýšíte za knížete čili nic. Jakmile však bude povýšen, vy a vše, co máte, bude v jeho moci. Před jeho tváří se budou třásti jak v zimnici vaše kolena a oněmělý jazyk přilne k suchému patru. K jeho hlasu jen tak že budete z velikého strachu odpovídati: „Ano pane; ano pane,“ až on pouhým pokynem svým bez vašeho mínění toho odsoudí, onoho dá zabíti, jednoho rozkáže vsaditi do vězení, jiného oběsiti na šibenici. Vás samé a z vás, kterých se mu zachce, jedny učiní sluhy, jiné sedláky, jiné poplatníky, jiné výběřčími, jiné katy, jiné biřici, jiné kuchaři, pekaři nebo mleči. Ustanoví sobě i plukovníky, setníky, šafáře, vzdělavatele vinic a polí, též žence, kováře zbraní, kožišníky a ševce. Vaše syny i dcery postaví do svých služeb, také z vašeho skotu, z koní a klisen neb z dobytka právě nejlepší si vezme podle své libosti. Všechno, co máte lepšího ve vsích, na polích, rolích, lukách

a vinicích, pobere a obrátí v svůj prospěch. Ale proč vás dlouho zdržují? Nebo nač to mluvím, jako bych vás chtěla strašiti? Trváte-li na svém předsevzetí a nemýlíte-li se ve svém přání, oznámím vám jméno knížete i místo, kde jest.“

K tomu sprostý lid zajásá zmateným křikem; všichni jedněmi ústy žádají, aby jim byl dán kníže. K nim ona: „Hleďte,“ dí, „hle, za oněmi horami“ – a ukázala prstem na hory – „je neveliká řeka Bílina a na jejím břehu je viděti vesnici, jež slově Stadi-ce. V jejím obvodu jest úhor, zděli i zšíři dvanácti kročejů, jež kupodivu, ač leží mezi tolika poli, přece nenáleží k žádnému poli. Tam váš kníže oře s dvěma strakatými voly; jeden vůl má vpředu dokola bílý pás a bílou hlavu, druhý jest od čela po zádech bílý a zadní nohy má bílé. Nyní, je-li vám libo, vezměte mou řízu, plášť i přehozy, jaké sluší knížeti, jeďte vyříditi tomu muži vzkaz ode mne i od lidu a přiveďte sobě knížete a mně manžela. Muž má jméno Přemysl. Ten na vaše hrdla a hlavy vymyslí mnohá práva, neboť to jméno latinsky zní praemeditans [rozmýšlející] nebo superexco-gitans [přemýšlející]. Jeho potomstvo bude v celé této zemi panovati na věky věkův.“

VI.

Zatím byli určeni poslové, aby tomu muži přednesli vzkaz své paní i lidu. Když paní viděla, že jaksi, neznajíce cestu, váhají, pravila: „Co váháte? Jděte bez starosti, sledujte mého koně, on vás povede pravou cestou a dovede zase zpět, neboť tu cestu ne-jednou šlapal.“

Lichá šíří se pověst a zároveň mínění křivé,
že paní sama vždy za nočního ticha tu bájnou cestu na koni tam konávala a před kuropěním se vracívala; tomu

„ať žid Apella věří“.

Co dále? Krácejí poslové moudře neučení, putují vědomě nevě-domí, držíce se stop koně. Již přešli přes hory, již již se blížili ke vsi, kam měli dojít. Tu jim příběhl jakýs chlapec vstříc i tázali se ho řkouce: „Slyš, dobrý chlapče, jmenuje se tato ves Stadi-ce? A jestliže ano, je v ní muž jménem Přemysl?“ – „Ano,“ odpově-

děl, „je to ves, kterou hledáte, a hle, muž Přemysl nedaleko na poli popohání voly, aby dílo, jež koná, hodně brzo dokonal.“ Po-slové přistoupivše k němu pravili:

„Blažený muži a kníže, jež od bohů nám jsi byl zrozen.“

A jako mají sedláci ve zvyku, že jim nestačí jednou to říci, plnou hubou opakují:

*„Zdráv buď kníže, buď zdráv, tys oslavy nad jiné hoden,
vypřáhni od pluhu voly, změň roucho a na koně vsedni!“*

Přitom mu ukáží roucho i koně, který vtom zaržál.

„Paní naše Libuše i všecken lid vzkazuje, abys brzy přišel a přijal panství, jež je tobě i tvým potomkům souzeno. Vše, co máme, i my sami jsme v tvých rukou; tebe za knížete, tebe za soudce, tebe za správce, tebe za ochránce, tebe jediného sobě volíme za pána.“ Při té řeči se ten muž moudrý, jako by předví-dal budoucnost, zastavil, otku, kterou držel v ruce, vetkl do země a pustiv voly zvolal: „Jděte tam, odkud jste přišli!“ Ti, ještě než to dořekl, z očí zmizeli a nikdy více se neobjevili. Ale líska, kte-rou do země vetkl, vyrazila tři velké ratolesti, a to, což jest ještě podivnější, i s listím a ořechy. A muži vidouce, co se tu děje, stáli zaraženi. On je vlídně jako hostitel pozval k snídani, vyňal z lý-kové mošny plesnivý chléb a kus sýra, mošnu položil na trávnick místo stolu, na to rezný ubrus a tak dále. Zatímco svačili a vodu ze džbánů pili, dvě ratolesti nebo odnože uschly a odpadly, ale třetí velmi rostla do výše i šíře. To naplnilo hosty ještě větším podivem a bázni. A on dí: „Co se divíte? Vězte, že se z našeho rodu mnoho pánů zrodí, ale jeden pokaždé bude panovati. Ale kdyby vaše paní nebyla s tou věcí tak spěchala, nýbrž na krátký čas byla vyčkávala běhu osudů, že by nebyla pro mne tak brzy poslala, měla by vaše země tolik pánů, kolik by příroda vydala na svět knížecích synů.“

VII.

Potom oděn v knížecí roucho a obut v královskou obuv vsedne orač na bujného oře, avšak nezapomínaje na svůj stav, vezme s sebou své střevíce, zcela z lýcí ušité, aby je dal schovati pro bu-

doucnost; a chovají se na Vyšehradě v knížecí komoře až podnes a na věčné časy. Ubírali se nadcházkami a poslové ještě si netroufali s novým pánem důvěrněji mluvit, ale jako holubi, když k nim někdy nějaký cizí přiletí, z počátku se ho bojí, brzy však při letu samém mu přivyknou a jako za svého jej mají a milují, tak oni při jízdě hovořili a povídáním si cestu krátili, a přitom vtipkující a žertující, na únavu zapomínali.

Tu se stalo, že se jeden, zvláště smělý a od řeči, zeptal: „Pane, pověz nám, proč sis u nás dal schovat tyto lýkové střevice, jež nejsou k ničemu, než aby je člověk zahodil; nemůžeme se tomu dosti vynadiviti.“ On jim odpověděl: „Na to jsem je dal a dám schovati na věky, aby naši potomci věděli, odkud vzešli, a aby byli vždy živi v bázni a nejistotě a aby lidí sobě od Boha svěřených nespravedlivě neutiskovali z pýchy, poněvadž všichni jsme si od přírody rovni. Nyní však ať se smím zase i já vás zeptati, zda je chvalitebnější z chudoby se povznést k hodnosti, či z hodnosti upadnouti v chudobu? Odpovíte mi ovšem, že je lépe povznést se k slávě než upadnouti v nouzi. Ale jsou mnozí ze vznešeného rodu vzešli, potom však v potupnou nouzi a v neštěstí upadlí, kteří hlásajíce jiným, jak jejich předkové byli slavní a mocní, nevědí, že tím sami sebe ještě více tupí a hanobí, poněvadž sami pozbyli svou nedbalostí toho, čeho oni nabyli svou přičinlivostí. Neboť Štěstěna stále jako v kostky hraje svým kolem tak, že brzy ty povznese na vrchol, brzy ony uvrhne do propasti. Tím se stává, že se světská hodnost, jež bývá někdy k slávě, ztratí k hanbě. Ale chudoba, překonaná ctností, neskrývá se pod vlčí koží, nýbrž svého vítěze, jež zprvu s sebou strhla do hlubin, povznáší k hvězdám.“

VIII.

A když cestu dokonali a již již se blížili k hradu, pospíšila jim vstříc paní, obklopená svými dvořany. Podavše si ruce, vešli s velikou radostí do příbytku, posadili se na pohovkách, občerstvili se darem Cereřiným a Bakchovým a ostatek noci věnovali Venušičce a Hymenaeovi.

Tento muž, jenž vpravdě pro svou mužnost zasluhuje slouti mužem, upoutal zákony tento bezuzdný kmen, nezrokocný lid mocí zkroutil a uvedl v poddanství, jež jej i dnes tíží, též vydal všechna práva, jimiž se tato země řídí a spravuje, sám s Libuší samou.

IX.

V době těchto prvních počátků práv jednoho dne řečená paní, jsouc věštným duchem nadšena, před svým mužem Přemyslem a v přítomnosti starších lidu takto věštila:

*„Spatřuji hrad, který pověsti nebes se dotkne,
ve hvozdu leží místo – je vzdáleno ode vsi této
na třicet honů a mez mu určují vltavské vlny.*

Toto místo na severní straně pevně chrání hlubokým údolím potok Brusnice, na jižním však boku široká hora velmi skalnatá, která se od skal [latinsky petrae] nazývá Petřín, převyšuje okolí. Hora toho místa se zkrucuje na způsob delfína, mořského vepře, směrem až k řečené řece. Až tam přijdete, naleznete člověka, an uprostřed lesa teše práh domu. A protože se u nízkého prahu i velcí pánové sklánějí, podle této příhody hrad, jež vystavíte, nazvete Prahou. V tomto hradě někdy v budoucnosti vzejdou dvě zlaté olivy, jež svými vrcholy proniknou až do sedmého nebe a po všem světě budou zářiti svými divy a zázraky. Budou je obětmi a dary ctíti a jim se klaněti všechna pokolení země české a ostatní národové. Jedna z nich bude slouti Větší sláva [Václav; lat. Maior Gloria], druhá Voje útěcha [Vojtěch; lat. Exercitus Consolatio].“

Byla by více mluvila, kdyby nebyl pekelný věštecký duch prchl z božího tvora. Ihned kráčeji v staletý hvozdu a nalezše dané znamení vystavějí na řečeném místě hrad Prahu, vévodící celým Čechám.

A poněvadž toho času dívky této země, dospívající beze jha, usilující jako Amazonky o vojenské zbraně a vůdkyně si volíce, vojensky sloužily stejným způsobem jako mladí mužové a po mužsku si hleděly lovu v lesích, nebrali si muži jich, nýbrž ony

samy si braly muže, které a kdy chtěly, a jako skythský kmen Plavci neb Pečeněgové, v oděvu se nijak, muž a žena, nelišili. Z toho přibýlo ženám tolik smělosti, že si vystavěly na jedné skále, nedaleko od hradu dříve řečeného, polohou pevný hrad, je muž od dívčího názvu bylo dáno jméno Děvín. Když to viděli jinochové, velikou žárlivostí se na ně rozhorlivše, mnohem čteněji se shromáždili a o nic dále než na doslech polnice vystavěli na druhé skále mezi chrastím hrad, jež nynější lidé nazývají Vysehrad, tehdy však od chrastí dostal jméno Chvrasten. A poněvadž často dívky uměly chytřeji obelstít jinochy, často zase jinoši bývali statečnější než dívky, brzo trvala válka mezi nimi, brzo mír. A když nastalo příměří, dohodly se obě strany, že se k společnému jídlu a pití sejdou a že po tři dny budou beze zbraní konati slavné hry mezi sebou na ustanoveném místě. Co dále? Jinoši dají se do hodování s dívkami nejinak než jako draví vlci, hledající žrádla, aby vpadli do ovčína. První den strávili vesele při hostině a hojném pití.

*Nová vyrostla žízeň, když žízeň hasiti chtěli,
jinoši se svou touhou jen stěží se do hodin nočních
zdrží.*

*Noc byla, zářil Měsíc a jasný byl nebeský blankyt.
Vtom z nich zatroubil jeden a tím jim znamení dával,
řka:*

*„Již jste si pohráli dost, již dosti jste jedli a pili,
vzhůru již, Venuše zlatá vás zvučnou polnicí budí.“*

A ihned unesl každý jednu dívku. A když nastalo ráno a mír byl uzavřen, odnese pokrmy i nápoje z jejich hradu, prázdné zůstaly napospas Lemňanu Vulkánovi. A od té doby po smrti kněžny Libuše jsou naše ženy pod mocí mužů.

Ale protože arci všem

nezbývá nežli jít tam, kam odešli Ancus i Numa,
Přemysl naplniv už dny, když ustanovil práva a zákony, byl vzat k zeti Cereřinu, jež za živa ctil jako boha. Po něm Nezamysl nastoupil vládu. Když toho smrt uchvátla, Mnata dostal odznaky knížecí. Když sešel z tohoto světa, Vojen se ujal kormidla vlády. Po jeho dožití Vnislav řídil knížectví. Když jeho život přetrh-

ly Sudičky, Křesomysl byl posazen na výsost trůnu. Když byl vyrván světu, Neklan se zmocnil knížecího křesla. Když od něho život odstoupil, Hostivít na trůn nastoupil. O životě a stejně i o smrti těchto knížat se mlčí, jednak že jsou oddáni břichu a spaní, nevzdělání a neučení, podobali se dobytku, takže zajisté proti přírodě tělo bylo jim k rozkoši, duše na obtíž; jednak i proto, že nebylo toho času, kdo by perem zachoval paměti jejich skutky. Ale pomlčme o těch, o nichž se mlčí, a vraťme se tam, odkud jsme se trochu uchýlili.

X.

Hostivít zplodil Bořivoje, jenž první z knížat byl pokřtěn od cti-hodného Metoděje, biskupa moravského, za času císaře Arnulfa a krále moravského Svatopluka.

Nepokládali jsme však za zbytečné do tohoto našeho díla na tomto místě vložit stručné vyličení toho, čeho jsme se z pověsti doslechli o bitvě, svedené dávno před tím za času knížete Neklana na poli zvaném Tursko, mezi Čechy a Lučany, jimž v dnešní době podle hradu Žatce říkáme Žatčané. Od čeho však je ten lid nazýván od starodávna Lučané, nechceme pominouti mlčením. Ono území totiž se dělí na pět krajin podle jejich polohy. První krajina leží při potoce řečeném Hutná, druhá na obou stranách řeky Uzky, třetí se rozkládá v obvodu bystriny Březnice, čtvrtá, jež slove i Lesní, leží v povodí řeky Mže a pátá, uprostřed, slově Lúka, překrásná na pohled a bohatá výnosem, velmi úrodná na osení a oplývající lukami, odkudž nabyla i svého jména. A poněvadž byla tato krajina nejdříve, dávno ještě před založením hradu Žatce, obydlena lidmi, právem se její obyvatelé nazývali po své krajině Lučané.

Nad nimi vládl kníže Vlastislav, muž bojovný, v boji statečný a v svých záměrech nadmíru lstivý; a mohl dobře slouti v bitvách šťastným, kdyby ho nebyl poslední osud zkrušil nešťastným koncem. Neb již dříve vedl často proti Čechům boje, a maje v nich štěstí i přízeň bohů, vždy nabyl vrchu; vtrhnuv do jejich země, častokrát ji krutě poplenil vražděním, pálením a loupe-

dě. Biskup Gebhart, byv k ní poprvé i podruhé jmenovitě povolán, odepřel se dostaviti a naposledy prý dal tuto odpověď: „Podle ustanovení církevního práva – bez újmy papežské důstojnosti a pravomoci – nepřijdu do tvého shromáždění, nebude-li tam přítomen můj mistr, metropolita mohučský, a plný počet ostatních spolubiskupů.“ Vědělť, že by tam upadl do osidla a do odplat a hanby.

Vyslanec římský vida, že byl zlehčen a zahanben, sesadil ho v hněvu ze všeho úřadu kněžského a zbavil ho biskupské hodnosti. Uslyševše o tom nejen kanovníci, ale i duchovní při kaplích, všichni roztrhli své štoly a obnažili oltáře jako na Veliký pátek. Čelo matky církve se rozrylo těžkou vráskou, protože umlkly kněžské služby; všechno duchovenstvo chtělo se raději navždy vzdáti svých hodností, jestliže by neměla býti jeho pastýři navrácena dřívější čest a hodnost. Kardinál pak, vida stále větší rozbroj v lidu, nouzí byv přinucen, vrátil biskupovi alespoň kněžský úřad a hrozil oběma biskupům klatbou, nevydá-li jeden i druhý z nich papeži římskému ještě téhož roku počet z uvedených věcí. Bez meškání vyjeli řečení biskupové do Říma a podali otci apoštolskému své listy; když byly přečteny, nebyla jejich pře ani připuštěna, ani zamítnuta, ani projednána, nýbrž byli odkázáni, aby se odebrali do svých příbytků, až budou zase v určený den povoláni ke generální synodě.

XXXI.

V týchž dnech přijela do Říma Matylda, velmi mocná paní, jež se po smrti svého otce Bonifacia ujala vlády nad celým Lombardskem a Burgundskem, majíc moc voliti, dosazovati nebo sesazovati přes sto dvacet biskupů. Jejího pokynu poslouchal celý stav senátorský jako vlastní své paní a sám papež Řehoř za její pomoci vyřizoval duchovní i světské věci, poněvadž byla velmi moudrou rádkyní a ve všech protivenstvích nebo potřebách osvědčovala svrchovanou přízeň církvi římské.

Biskup Gebhart, pocházející po přeslici z jejího rodu, odvozoval své spříznění s ní. Ona zvěděvši z jeho vlastního vypravová-

ní, že jest její pokrevný příbuzný, jala se ho velmi ctíti, doporučovala ho pánu apoštolskému a vzdávala mu, jak jen mohla, vše-liké pocty jako vlastnímu bratru.

A nebyti toho, že právě dlela v Římě, byl by jistě biskup Gebhart dobré jméno i čest s důstojností ztratil. Na její zakročení a na četné naléhavé přimlavy u otce apoštolského byl smluven mír mezi řečenými biskupy v ten způsob, aby žili v míru klidně a majíce dosti každý na svém biskupství; ne-li, že se mají za deset let opět postaviti k apoštolské stolici, aby přijali nálež v svém sporu. A tak byl biskup Gebhart od papeže Řehoře působením Matyldiným navrácen k svému dřívějšímu úřadu a hodnosti roku 1074, když Slunce vstoupilo v 15. díl znamení Panny (1. září). Mimoto též vlivem Matyldiným odevzdal papež poslům českým list, jímž nařizoval a poroučel knížeti, aby svého bratra s úctou přijal a ve všem ho poslouchal jako svého duchovního otce a pastýře a aby v míru s Božím požehnáním žili.

XXXII.

Ale poněvadž se mi naskytla zmínka o Matyldě, povím o jedné věci, kterou ta žena po mužsku provedla, jen stručně, abych čtenáře neomrzela. Když tedy řečená dívka v mnohých bojích vždy vítězná, žijíc po smrti otcově svobodná, samostatně spravovala velmi rozsáhlé panství lombardské, knížata země, hrabata i biskupové uznali za dobré přemluvit ji, aby si vzala muže proto, aby královská vznešenost nezašla, nemajíc dědice, i s potomstvem. Ona, přivolivši k jejich radám, poslala vévodovi švábskému Velfovi dopis bohatého obsahu ve skrovných slovech: „Ne z ženské lehkomyšlnosti nebo všetečnosti, nýbrž k prospěchu celého panství svého obracím se k tobě s tímto listem; až jej přijmeš, přijmi mne i celé panství lombardské. Dám ti tolik měst, tolik hradů, tolik slavných paláců, zlata a stříbra nesmírně; nad to nade vše

přeslavné budeš mít jméno, když naleznu zálibu v tobě.

Avšak nekárej mne výtkou smělosti

za to, že tobě se dřív sama teď nabízím já.

Neboť i ženské i mužské pohlaví smí si žádati řádného manželství. A nezáleží na tom, zda muž, či žena přistoupí k prvnímu stupni lásky, jen když se dosáhne nerozlučného manželství. A to se neděje jinak než vzájemným souhlasem. Buď zdraví!“

Kdo by však chtěl věděti, co na to vévoda Velf odpověděl, kterak jí přisvědčil, kolik tisíc ozbrojenců paní Matylda poslala na hranice lombardské k uvítání vévody, s jakou poctou ho sama přijala a jak nádherné hody vystrojila, nežli by to všecko přečetl, dříve by denní světlo zašlo. Ať ustoupí se svou nádherou král Asverus, jenž svým bojovníkům strojí velkolepé hody po sto dvacet dní. Ať se přestane královna ze Sáby diviti stolu a královským pokrmům Šalomounovým: neboť zde jedna setina byla větší než onde to celé.

Nač o tom více? Přišla noc, vstoupili do ložnice, položili se oba na vysoké lože, vévoda Velf bez milostné touhy s Matyldou pannou. Tu mezi jinými a po tom, co se mezi takovými lidmi děje, vévoda Velf řekl: „Paní, co tě to napadlo, proč jsi mne povolala? Aby sis ze mne smích ztropila a uvedla mne v pomluvu mezi národy, aby se mi pošklebovaly a nade mnou hlavou potřásaly?“

Sama se hanobíš spíš, když takto mě zhanobit hodláš.

Jistě buďto na tvůj rozkaz, či od tvých služek je skryto nějaké kouzlo ať v tvých chodicích, nebo ložních šatech. Věř mi, kdybych byl studeného přirození, nikdy bych nebyl po tvém přání přišel.“ Když to první a druhé noci vévoda vyčítal paní, třetí noci ona samotná jeho samotného zavedla do ložnice, postavila stoličku uprostřed, na ně položila stolní desku a ukázala se mu celá nahá, jako by vyšla z života matčina. „Hle,“ pravila, „cokoli jest ukryto, všecko je ti odkryto a není místa, kde by se jaké kouzlo ukrývalo.“ Ale on

s ušima schlíplýma stál jak nějaký mrzutý oslík
anebo jako řezník, který, brouse si dlouhý nůž, stojí v krámě nad tučnou krávou z kůže staženou, chtě z ní vyvrhnouti droby. Dlouho seděla žena na desce jako husa, když si dělá hnízdo a vrtí zadkem sem a tam nadarmo, konečně však rozzlobena vstala žena nahá, levou rukou chytila toho polomuže za hlavu,

naplila si na pravou dlaň, dala mu veliký políček a vystrčila ho ze dveří, řkouc:

„Táhni mi, obludo, odsud a nehanob království mého.

Stojíš za míň než mol, než na břeh vržená řasa!

Spatřím-li zítřka tě zas, pak bídnou zahyneš smrtí.“

Takto byv pohaněn vévoda Velf utekl a odnesl všemu svému lidu hanbu na věky. To stačí, že jsem stručně pověděl – a kéž bych to ani nebyl pověděl!

XXXIII.

Když se pak biskup Gebhart vracel z města Říma, přihodilo se toto: všichni předáci, kteří byli jeho služebníky, velmi se radujíce z jeho návratu, vyšli mu vstříc až k samému východu z lesa. Když jim vesele vypravoval, což se dělo v Římě a jak mohl společně na pomoc paní Matyldy, pravil žertem k jednomu – sluš Bělec – jehož měl nad jiné rád: „Podívej se, jaké vousy domů si nesu,“ a rukou si je hladě, dodal: „Jistě by slušely císaři.“ Ten odvětil: „Pane, líbí se mi všecko, co chválíš, ale ještě více bych chválil, kdybys přinášel s vousy též změněnou mysl:

Kéž bys ji býval změnil, pak mohl bys v pokoji žít!“

XXXIV.

Nechci ani pomlčeti o tom, co se mi přihodilo viděti a slyšeti toho roku, kdy jsem ještě býval ve školách. Přišel tedy jednoho dne, když jsem si opakoval žalmíčky, stoje v kryptě svatých mučedníků Kosmy a Damiána, tam jakýsi muž, nesoucí voskovou svíci a stříbrný drát, jímž změřil, jak mu vidění uložilo, výši svého těla, a přistoupiv ke mně, pravil: „Slyš, milý hochu, pověz mi, kde leží svatý Radim, bratr svatého Vojtěcha?“ Řekl jsem mu: „Ten, jež ty jmenuješ svatým, ještě není od apoštolského otce prohlášen za svatého, ještě sloužíme mši za něho jako za zemřelého.“ A on dí: „O tom já nevím, ale jedno vím: když jsem dlel na hradě Krakově po tři léta v podzemním žaláři, jenž měl nahoře jen jedno okénko, kudy mi chleba zřídka a vody podávali, a když